

Богомилството – същност и развитие

Петко Добрев

Bogomilism - nature and development: *Bogomilism was related with the first conversion of the Bulgarians to Christianity in 703a.c. During the reign of Tsar Boris and after that it occurred as an impulsive response of the conscientious Christians against the political machine of Constantinople and the church in Rome. They were blamed on heresy based not of wrong Christian beliefs but as a result of struggles for political influence in Europe. The last Bogomils were destroyed at the end of XVIII century by Greek phanariots in which yoke the Bulgarian church fell in 1776.*

Key word: *bogomilism, christianity, heresy, conversion.*

ВЪВЕДЕНИЕ

През 703 г. българите край Охрид управлявани от Тривелий приемат християнството. За това свидетелствува Паисий Хилендарски:

„Първият е свети крал Тривелия, наречен монах Теокист, живял в 703 г., малко след шестия вселенски събор, приел светото кръщение и през неговото царуване се кръстил целият български народ. Първото българско кръщение било при тоя свети крал Тривелия“[12].

Кой е извършил покръстването на българите през 703 г.? Първият български покръстител е Кирил от Кападокия. Сведения за това покръстване намираме в известното негово „Слово от Кирил Философ как покръсти българите“, известно ни още като „Солунската легенда“[3]. Кирил покръства в района на река Брегалница и град Равен. От тогава района на река Брегалница е имал особено значение за покръстените българи.

В този период, когато във Византия се засилва иконоборчеството, в България се почитат иконите. Сведения за това намираме отново в „История славянобългарска“:

„Като видял, че е ненавиждан от войската и от поданиците, Сабин побягнал в град Замория и от тук пристигнал в Цариград под закрилата на цар Копроним. И отказал да почита светите икони, които почитал в България“ [12].

В продължение на 78 години българите спазвали християнския закон, за което свидетелствува отново Паисий. Телерик обаче според него бил неверник. След Телерик очевидно българските владетели не държат единствено християнството да бъде изповядвано от българите. Това е до времето на Борис, който губи войната с Византия и като победена страна трябва да приеме не просто християнството като негова религия, а християнство наложено от Константинопол. С други думи България да стане част от сферата на влияние на Византия. Като победен Борис просто няма избор и приема наложените му условия. В тази връзка е трябвало да се промени и българското законодателство. Промяната е очевидна в Закона за съдене на хората и то още в чл. 1:

„...всяко село, в което се извършват езически обреди и заклинания, да се отдадат на божия храм заедно с всичките си имоти. Ако ли това село има господари и те извършват същите обреди и заклинания, те да се продадат заедно с всичките си имоти, а цената да се раздаде на бедните“[11]

ИЗЛОЖЕНИЕ

При свещенически апарат от гърци, които служат на Василевса, този член от закона е заробващ за българите. От тогава сигурно са и поговорките „В гората вълци, в черквата гърци“, „Грък дете стъпи, трева не никне“, „Грък като вълк“.

Очевидно това е гибелен за България закон и срещу него се противопоставят 52 знатни българи, които са членове на Народния събор. От отговор 17 на Папа Николай до Борис [8], разбираме, че българският владетел е обвинен за това, че е

дал лош закон. От Бертинските летописи [7] става ясно, че Борис основателно е очаквал, поисканата му смъртна присъда да бъде гласувана 28.03.866 г. За това подготвил своя пъклен план извиквайки на съвещание в двореца си останалите му верни 48 членове на Събора. Заедно с тях и още 7 духовници, които явно са били гърци, се отправил към сградата на Събора, където го очаквало мнозинството от 52 члена на Събора. Сам залостил вратата, а седемте духовници с факли запалили сградата на събора. Така с огън и меч Борис унищожил опозицията и си създал послушни аристокрация и състав на Събора. Като говорим за това пъклено дело не бива да забравяме ролята, която са изиграли тези седем духовника, които са запалили сградата на Събора. Те като служители на Константинополския Патриарх и Василевса са имали за задача и да контролират и наставляват Борис. И това не бива да ни учудва-такава е съдбата на всеки един, който е загубил война. За ролята на Константинопол в контрола над Борис категорично говори и наложеното наказание на Расате-ослепяване. Това е наказание познато във византийското, но не и в българското право. С ослепяване византийците наказвали в случай на апостасия-метеж или бунт. Расате е наказан от Константинопол чрез Борис за това, че променил курса на българската външна политика-към съюз с немското кралство.

Тези два факта –палежа на Събора и клането на 52 рода, както и присъдата на Расате, са показали на българите, че Борис не просто е приел християнството и покръстил българите. Българите разбрали, че Византия чрез църквата превзема България. И като отговор се появява богомилството.

Но успял ли е Борис да унищожи българите, които били предани на християнството прието през 703 г. чрез Кирил от Кападокия? Не е успял. И точно тези българи дали на Европа познатото ни Богомилство. Приетото християнство през 703 г. било разпространено постепенно във всички български поселения на континента. И за това в следствие богомилството се разпространява много бързо именно отново в тези български поселения, намиращи се в цяла Европа. Най-силната реакция на българите срещу византийската църква и нейното християнство е нормално да бъде в района на река Брегалница. Не случайно в охридската църква Св. Богородица на една стара иконка е изобразен сподвижника на Климент Наум в една планинска местност, преследван от богомили [5]. Този факт е доказателство, че още по времето на Борис имаме вече реакция на богомилите.

От кога съществува обаче християнството проповядвано от богомилите? През 1164 г. в Кьолн преди да изгорят на кладата, двама последователи на богомилското учение гордо заявяват, че тяхната вяра е била създадена тайно и крила още от времето на първите християнски мъченици и е съществувала от тогава непрекъснато в Гърция и в някои други земи [2]. По всяка вероятност Кирил от Кападокия е донесъл идеите именно на това християнство при охридските българи. За него е интересно да се знае, че идва от Александрийската патриаршия. Ако разгледаме факта, че той е роден в Кападокия и това, че някога тя се е наричала Кумания и това е било страна в централна Мала Азия, от двете страни на планината Таурус [13], ще се сетим и за Българския апокрифен летопис.

„Исайе, възлюбени мой пророче, иди на запад от най-горните страни на Рим, отлъчи третата част от куманите, наречени българи, и надели земята Карвунска, която опразниха римляни и елини“ [13].

Виждаме, че Кирил е дошъл при българите, които явно някога са живели в района, където той се е родил и живял. Очевидно в историята няма случайни неща.

И както той сам казва за българите „Аз ги учих малко, те сами много постигнаха“. Богомилството става най-силното движение за реформиране на християнството в Европа. То се разпространява първо в българските поселения на континента.

Неслучайно повечето наименования на последователите му са наричани с имена свързани с българите - бугри, българска ерес, Ордена на България.

Интересно е името катарите, което някои бързо изведоха от гръцкия език. Много често в средновековните хроники българите са наричани скити. А още Херодот в своята История ни дава сведения, че катиарите са скитски род, произхождащ от Ароксаис [14]. Михаил Сирийски ни дава сведения за Булгариос и неговите 10000 хора, които се заселили в земята, която император Маврикий им дал - Горна и Долна Мизия, Дакия. „Тия скити наречени бяха от ромеите българи“.

Раковски смята, че богомилите са искали да възстановят староиндийското си вероизповедание. Според него Алексей Комнин през 1118 г. изселва хиляди богомилски семейства, които се заселват във Франция, в Лион и около него. Може би за това в този район има такова силно влияние на албигойци и катарите.

Друго интересно име е йовиниани [1], което за Куберовите българи е означавало роби на Бога, т.е. подчинени на Бога. Това идва от йовок-роб, и Ан-Бог. Дали няма да се сетим за Балканджи Йово и хубава Яна?

Защо богомилите са смятани за еретици? Отговорът на въпроса е простичък – българите не са били църковни законодатели. Това право е било на Константинопол и Рим. Затова всяка идея, неродена в града на Василевса или Папата, е обявявана за ерес. Но всяка ромейска идея е била приветствана - пример с исихазма. За доминирането на византийската църква и до днес няма съмнения. Дори по времето на Борил, когато няма Василевс, Съборникът или Синодикът от църковния събор е съставен първо на гръцки, а след това преведен на български по негова повеля. В какво били обвинявани богомилите? Едно от малкото неща, които се пише за богомилите, а не общо за еретиците е, че не почитали Мойсеевия закон и отричали Стария завет. За това говорят и Презвитер Козма, Евтимий от Акмония, Никейския патриарх Герман, това срещаме и в Бориловия Синодик [4]. Ще си позволя да споделя своите виждания по тези две обвинения.

Трудно ми е да открия в Стария завет християни или последователи на Исус. Защо тогава трябва да се изучава и почита Стария завет - само защото е история на евреите ли?

С няколко примера ще се опитам да отговоря на въпроса защо не са почитали и законодателството на Мойсей. В глава пета от Второзаконие виждаме, че Мойсей се обръща единствено и само към Израил. Защо тогава ще обвиняваме българите богомили, че не почитат законите на Мойсей? В т. 20 виждаме странна заповед „Не лъжесвидетелствуй срещу ближния си“. Дали богомилите не са се питали, а срещу този, който не ти е ближен? И ако са се питали, са намерили отговора чрез Исус в евангелие от Матей глава 19: 18 „Не лъжесвидетелствуй“. Тук вече няма ограничение само срещу ближния си. Какво да почитат тогава богомилите – Исус или Мойсей?

Продължаваме в т. 21 „Не пожелавай жената на ближния си и не пожелавай дома на ближния си, нито нивата му, нито роба му, ни робинята му, ни осела му, нито нещо друго, което е на ближния ти“. Тук отново се появява въпроса за хората, които не са ти близки? Значи за тях може да си пожелаеш ли? Исус има друг отговор и богомилите приемат него.

В глава 14 на Второзаконие в т. 21 виждаме следната заповед „Не яжте никаква мърша, дай я на чужденеца, който е в твоите жилища, нека той я яде, или продай му я, защото ти си народ свет за Господа“. С какъв морал и съвест трябва да е човек, за да приеме тази заповед пък?

В глава 17 по отношение на мъж или жена, които тръгнат да служат на други богове виждаме в т. 5 „изведи оня мъж, или оная жена, които са сторили това зло, при вратата си и ги пребий с камъни, да умрат“. Къде остава заповедта да не убиваш? А и изобщо около Мойсей има толкова много кръв, че едва ли богомилите не са го разбирали правилно.

Виждаме, че обвинението в ерес при съвременен прочит има друг изглед. Достатъчно е да прочетем онова, което казва Матей за най-голямата заповед в закона според Исус – (глава 22, т. 37, 38, 39, 40): „Възлюби Господа, Бога твоего, с всичкото си сърце и с всичката си душа и с всичкия си разум. Тази е първата и най-голяма заповед, а втора подобна ней е възлюби ближния си като себе си. На тия две заповеди с крепи целият закон и пророците“. В този случай едва ли можем да кажем, че богомилите не са спазвали Божиите повели и точно за това не е логично да бъдат обявявани за еретици.

Патриарх Теофилакт, смята че проповядвали чужди на църквата догми, а презвитер Козма, счита, че те хулели наредбите предадени от светите църкви [6]. По-важното, е че не са проповядвали догми чужди на християнството. Ако не беше така, смятате ли, че нямаше да бъдат обвинени в това?

Папата определя албигойците и катарите за еретици. Организира и кръстоносен поход срещу тях и така започват албигойските войни. Крайния резултат от тях е, че Франция е увеличила територията си още с една трета. А френският крал и Папата стават още по-богати и влиятелни. Те стават доаени в границите на Западната Римска Империя.

И ако през 1205 г. Калоян не беше разбил Балдуин, то тези доаени щях да контролират почти цяла Европа - бившата Римска империя. Ако погледнем политическата карта на Европа през 13 век, ще видим, че в границите на бившата Римска империя има две големи територии, които не са зависими от Папата. Това са България и Окситания.

И двете територии са свързани с българите. България си е България, а Окситания е под силното влияние на богомилите – албигойци и катари. Балдуин подготвя нападението над България, а Иннокентий III подготвя кръстоносен поход срещу Окситания. Балдуин не успява. Но след смъртта на Калоян, под натиска на латинците Борил провежда събор против богомилите. Окситания обаче е превзета, а катарите и албигойците почти изтребени.

В крайна сметка можем да кажем, че формално църквите на Константинопол и Рим обявяват богомилството, което е изградено върху основата на приетото през 703 г. от българите християнство чрез Кирил от Кападокия и разпространено в цяла Европа, за ерес. Но по същество това далеч не е само църковен акт. Това е политически акт, който преследва чисто политически интереси.

Кога богомилството изчезва от българските земи? Отговор на въпроса засега е даден само от руския свещеник и църковен историк Н. Стелецкий:

„Тази вредна секта просъществувала до края на 18 век и била изтребена от фанариотите, под чието иго попадна българската църква през 1776 г.“[9].

Т.е. богомилството изчезва не след завладяването на България от османците, а след султанския ферман от 1767 г., с който е ликвидирана самостоятелността на Охридската архиепископия и сключения през 1774 г. Кючук-Кайнарджански мирен договор между Османската империя и Русия. Очевидно, че след този договор, който касае и ролята на Русия като представител на поробените християни в Османската империя, гръцките фанариоти успяват да поставят българите под църковно иго и физически да се разправят с останалите последователи на богомилите.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

Внимателният прочит на Кючук-Кайнарджанския договор може да ни даде посока на мислене за случилото се през 1776 г. и след това до края на века. В член четвърти от договора се натъкваме на „грекоросийското исповедания църковь“. В член шести вече се говори и за „християн греческого закона“. Когато между две империи – руската и османската, се сключва договор, в който се говори за „грекоросийското исповедания църковь“ и „християн греческого закона“, а не се

споменава и дума за българската църква, то случилото се през 1776 г. е закономерно последствие. И се е получило така, че за две десетилетия фанариотите са успели да ликвидират физически всички онези оцелели близо 1100 г. богомили, наследници на приелите християнството през 703 г. българи. Такава е била и волята на Патриарх Теофилакт още по времето на цар Петър. Това е мярката, която препоръчва Константинополският Патриарх на българския цар в борбата срещу еретиците – смъртно наказание.

ЛИТЕРАТУРА

- [1] Б. Примов, Бугрите, С 1970, с. 23
- [2] Б. Примов, Бугрите, С. 1970, издателство на ОФ, с. 35
- [3] В. Гюзелев, Покръстване и християнизация на българите, С. 2006, с. 93
- [4] Д. Ангелов, Богомилството в България, С. 1980, с. 193
- [5] Д. Ангелов, Богомилството в България, С. 1980, с. 128
- [6] Д. Ангелов, Богомилството, С. 1993, Булвест 2000, с. 110, 111
- [7] ЛИБИ, т. II, с. 287-288
- [8] ЛИБИ, т. II, с. 81-82
- [9] Н. Стелецкий, Болгарская ересь богомиловъ, С. Петербургъ 1902, с. 7
- [10] П. Динеков, К. Куев, Д. Петканова, Христоматия по старобългарска литература, С. 1978, с. 291, 292
- [11] П. Петров, Г. Петрова, История на българската държава и право, С. 1996, с. 51
- [12] П. Хилендарски, Славянобългарска история, С. 1979, с. 93
- [13] С. Попов, Българското име в библейски времена, Варна 2005, с. 237
- [14] Херодот, История, С. 2010, НБУ, с. 209

За контакти:

Петко Драганов Добрев, тел.: 0878335190, e-mail: petko.d.dobrev@abv.bg

Докладът е рецензиран.